

ПЕСНИЧКИ ПОЧЕЦИ

У давним хварским разговорима, када смо систематичније почели да записујемо Миланова сећања из периода детињства, која су углавном нашла места у првом делу објављеног животописа, забележили смо и ову појединост:

– У раном детињству, још у основној школи, покушавао сам да пишем песме и приче, настојао сам углавном да имитирам оно што сам прочитао, а оставило је на мене снажан утисак... Повремено сам учио напамет оне стихове који су ми се допадали – напомиње Милан и додаје: – Једном сам са новонаученом песмицом отишао код тате да му се похвалим, а он је имао неког госта, па сам ја пред њима, на опште задовољство, рецитовао са поносом – истиче смешећи се благо.

Вредно је помена да му је у тим најранијим почетничким данима, поред Бапке, отац Сергије пружао важну и драгоцену подршку, која је била не само подстицајна, већ можда и одлучујућа. Отац је имао пуно разумевање за његове прве, почетничке списатељске кораке и хтео је да му помогне на неколико начина:

– У том периоду, тата ми је пружао врло стимулативан подстрек, храбрио ме и бодрио на сваки начин, чак и онда када је видео да понешто од прочитаног подражавам и имитирам. Знао је да су ти први, најранији покушаји, веома битни за каснија истрајавања – наглашава, а онда прелази на детаљније казивање о утицају родитеља на почетке у писању:

– На татин упоран захтев, мама је, и поред свих послова и обавеза, прекуцавала те моје прве, невешто сročене стихове, што је свему придавало већу важност и озбиљност. И то се вероватно налази у његовој архиви, која ми је сада теже доступна – завршава са надом да ће се једног дана домоћи тих документарно занимљивих првенаца.

– Интересантно је да су ми родитељи већ тада учинили доступном стару *Ремингтон* писаћу машину, увек када је била слободна...⁴²⁹ Брзо сам научио да куцам слово по слово, које бих испрва подуже тражио, али ми је после то ишло од руке... Тако реч по реч, успевао сам да понешто откуцам и видим како то још лепше изгледа „одштампано“ на машини. А онда сам од тога оформио неку врсту мале књижице или новиница, које сам са радошћу делио баби, тати, рођацима.

У одељку о почетничкој песничкој активности, у претходној књизи, скренули смо пажњу на стихове *Матија Губец* и *Бој на Иванковцу*.⁴³⁰ При читавању текста о тим песмама, питам Милана: Зашто баш песма о *Матији Гупцу*?

– У то време ме је одушевљавао роман *Сељачка buna* од Аугуста Шеное, и Матија Губец као главни трагични јунак. Роман сам прочитао два – три пута. То дело се налазило у очевој библиотеци смештеној већим делом у Бапкиној соби, и то ме је, поред осталог, подстакло да напишем те стихове.

– А када је реч о песми *Бој на Иванковцу*?

– Са великим задовољством сам читао Вукову збирку *Народних песама*. Изгледало ми је да је ту све некако неприродно прекинут крај Првог српског устанка. Бој на Иванковцу је био велика битка са Турцима, која, по моме мишљењу, није била на одговарајући начин опевана. Као тема, она је у извесном смислу, представљала природан наставак Вукове збирке, а надовезивала се на драматику Гупчеве борбе. И зато сам вероватно испевао те стихове.⁴³¹

Све је то претходило његовим каснијим боље организованим називи *издањима* у оквиру *Библиотеке Z – 100*, о чему смо раније писали.⁴³²

Томе у прилог ишло је и што је, некако баш у то време, добио на поклон малу дечју штампарију. Његов отац, који је тада доста путовао, у једној прилици му је донео из иностранства.

– Сећам се колико ме је пуно обрадовало када ми је тата са једног путовања донео ту, за мене чаробну дечју, али у исто време и озбиљну ствар. Доживео

429 Ова машина има посебно занимљиву историју, коју је Сергије Димитријевић више пута понављао, заговарајући могућност да се о њој напише кратка прича, пошто је она преживела ратне услове и успешно сачувана од његове мајке Софије.

430 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник*, Милан С. Димитријевић, стр. 133-134.

431 *Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем*, Београд, 11. III 1998. Исказ ауторизован 8. VIII 2015.

432 Исто, стр. 131-137.

сам то као непосредну подршку мојим још детињским, полетарским почецима. Одмах сам, уз његову помоћ, пробао да одштапам неке од написаних текстова и текстића⁴³³ – казује Милан одмеравајући сваку реч, погледа усмереног на моју писаћу машину из студентских дана.

А онда почиње да причава како је изгледала и од чега се састојала та дечја штампарија, као и начин њеног функционисања.

– Њу су чинила гумена слова, кутија са јастучићем натопљеним мастилом за печате, и прикладним држачима за слова. Та слова је ваљало наопако поређати и на одговарајући начин отиснути...

– Колико је текста могло да се уклопи и отисне? – прекидамо га распитујући се за појединости.

– Држачи су могли да захвате тест од десетак невеликих редова – одговара жустро и одмах додаје:

– На тај начин сам покушавао прецизно, штампарски да отиснем своје песмице и различите текстове у више примерака. Претпостављам да се неки од њих налазе у татиној архиви – понавља оно што би требало потражити у Сергијевој богатој и разнородној оставштини, спакованој у више картонских кутија.

– Када, у које време се то догађало? – тражим да тачније одреди период тих дечјих штампарских захвата.

– То је било у време када сам похађао основну школу – замисли се мало, прелазећи руком преко чела. – Мислим да сам тада био у другом или трећем разреду – саопшти са мало несигурности.

И да би отклонио сваку сумњу и недоумицу, набаци:

– Остатке те назови штампарије још увек чувам у деловима, као врло драгу успомену на раздобље када сам срицао прве стихове... Ако буде прилике, то ћу ти у неком моменту показати.

У наставку разговора распитивао сам се о евентуалном постојању литерарне секције у школи и да ли је учитељица подстицала и неговала такве активности у завршном, четвртом разреду? Књижевни клубови, литерарне секције и слични облици стваралачког организовања са циљем развијања и задовољавања одговарајућих интересовања, поспешивања и неговања одређених склоности и опредељења, уз ширење сазнајних могућности, имају важно место у животу младих и најмлађих у васпитно-образовним установама. Литерарне секције и сличне видове креативно-списатељског дружења доста често организују школе ради неговања и подстицања литерарне писмености и културе, с циљем правилног, лепог и складног језичког изражавања.⁴³⁴

Уместо одговора, Милан је почео да приповеда о литерарној секцији у Класичној гимназији, чији је члан био.

433 Белешке из разговора са Миланом С. Димитријевићем, Београд, 3. II 1988. Ауторизовао исказ М. С. Димитријевић, Београд, 26.02.2016.

434 Н. Цветковић, *Стваралачко деловање књижевног клуба Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета*, Комуникације, медији, култура – Годишњак Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. (961)-973.

– У Гимназији је деловала литерарна секција, али су састанци одржавани врло ретко – говори са мало опорости у гласу. – На њима сам читао своје радове; то су били искључиво и само поетски прилози.⁴³⁵

– Како су изгледали ти састанци? Ко је њима руководио? – питам, напомињући да сам као гимназијалац био председник такве секције у Лесковачкој гимназији, и о њој понешто и написао.⁴³⁶

– У једном периоду литерарну секцију је, чини ми се, водио Живојин Жика Савић. Био је, као и ја, родом негде са југа Србије и то се код њега повремено могло и осетити по акценту и изговору – одговара.

– Вероватно сте на састанцима литерарне секције критички и афирмативно коментарисали поједине прочитане прилоге? – питам ослањајући се на лично искуство и извесне белешке које сам о томе сачувао са гимназијских литерарних састанака, на којима је Сава Димитријевић, живо, динамично и непосредно учествовао.⁴³⁷

– Оцењивање појединих наших текстова углавном је вршио професор Савић. Сећам се да су ту долазили Гордана Божиловић, која је касније добила награду за једну радио-драму и променила име у Деана Лесковар... Па онда Чедомир Васић,⁴³⁸ син ликовног критичара и педагога Павла Васића,⁴³⁹ касније ректор Универзитета уметности.

435 Исте рукописне белешке од 3. II 1988.

436 Н. Цветковић, *Приличје мисли о песничкој младости*, у књизи Мр Томислава Петровића, *Писци и књиге III*, Јагодина, 2016, стр. 110-137.

437 Сава Димитријевић је био један од најактивнијих чланова литерарне секције у Вишој мешовитој гимназији у Лесковцу. Истицао се својим књижевним текстовима, од којих су поједини, нешто касније, објављивани и у *Нашој речи*. У једном запису са литераног састанка, на коме је Димитријевић читао своју прозу, критички сам пеиметио да наш приповедач понекад запоставља прави смисао и значење појединих речи. Када се догоди да нађе адекватан и добар израз (реч, фразу), њему се чини да је открио благо цара Радована. Отуда, ако се посматра са психолошког становишта, у његовој прози долази до оног узастопног понављања речи, синтагми, библијског „и“, па чак и делова реченица, што може бити и позитивно, у погледу ритма, али и негативно, јер донекле поставља границе и омеђује токове казивања. Међутим, то учестало назови опетавање, има и добрих страна: одржава унутрашњи ритам, повећава интензитет радње и прецизно, јасно и разумљиво, у знатној мери одређује приповедачеву намисао. И ту је, како се мени чини, Сава најоригиналнији, уколико се запостави незнатан утицај Васе Поповића на стил, форму и израз његових књижевних састава.

438 Чедомир Васић (21.04.1948, Београд), сликар, ректор Универзитета уметности, редовни професор Факултета ликовних уметности, дипломирао на Академији за ликовне уметности, Београд – сликарство, у класи проф. Ђ. Бокшана, дипломирао 1971, а магистрирао 1973. Активно излаже од 1969, већи број самосталних и више групних изложби. Од 1973. објављује стручне и теоријске чланке о ликовној уметности.

439 Павле Васић, сликар, ликовни критичар, педагог, историчар уметности. Бавио се историјом новије и савремене уметности, посебно уметношћу XVII, XVIII и XIX века. Значајно педагошко дело му је *Увод у ликовне уметности* (Београд, 1959), као и *Живот и дело Анастаса Јовановића*, што му је и докторска дисертација, Београд, 1962. Код Јована Бјелића савладао цртеж, а у међуратном периоду окренуо се чистој боји.

– Објавио си и поједине његове уметничке цртеже – упадам му у реч.⁴⁴⁰

– Јесте, он је имао неколико врло запажених изложби, и представља значајно име у нашем савременом сликарству – истиче Милан и одмах групи својих другова из разреда додаје Ивана Ђурића.⁴⁴¹

– Иван је из познатих породица Милоша Ђурића, Милана Богдановића, ученик је прослављеног византолога Острогорског. Појављује у образовним емисијама о том периоду.

Тој групи Миланових успешних и афирмисаних школских другова и другарица из Класичне гимназије припадају и раније поменути академик Властимир Трајковић,⁴⁴² оријенталиста и амбасадор проф. др Дарко Танасковић,⁴⁴³ Бојана

440 М. С. Димитријевић, *Песме*, Сова, Београд, 2003.

441 После дипломирања у Класичној гимназији (VIII београдска) уписао Филозофски факултет у Београду, на коме је магистрирао 1976 а докторирао 1982. Професор Филозофског факултета у Београду, потом на Универзитету у Ници и на Универзитету Париз VIII. Најважнија дела су му: *Породица Фока* (магистарска теза, 1984), *Јован VIII Палеолог* (докторска дисертација, 1982), потом *Сумрак Византије* (1984), *Посланичко слово Теодора Метохита* (1986), *Историја – прибежиште или путоказ* (1990). Носилац Крста витеза Републике Грчке.

442 Властимир Трајковић (17.06.1947, Београд – 4. 01. 2017, Београд), композитор, редовни члан САНУ; од 1993. редовни професор и шеф Катедре за композицију и оркестрацију Факултета музичке уметности у Београду. Дипломирао на Факултету музичких уметности у Београду 1971, а магистрирао 1977. Аутор је већег броја дела уметничке музике; а најважнија остварења су му: *Дуо (за клавир и оркестар)*, *Соната за виолу и виолу у д-дуру*, *Концерт за виолу и оркестар у г-молу*, *Концерт за клавир и оркестар у б-дуру*, *Тестије и кондири*, *пет музичких гравура за енглески рог и виолу Оп. 27*, *Пет песама Стефана Малармеа за глас, флауту и клавир Оп. 28*.

Дана 5.01.2017, Ивана Голубовић је на гугл групу Агора, која окупља бивше ученике Класичне гимназије, објавила тужну вест: „На почетку 2017. наш Власта Трајковић, наш друг из одељења, умро је изненада, од срчаног или možданог удара. Нашао га је јуче његов братанац у стану, на поду. Утешно је што је смрт сигурно била тренутна. Како ово глупо звучи... Кад сам га последњи пут видела, на концерту, пре неколико недеља, када је изведена једна његова дивна композиција, био је сав озарен. А ја сам се осећала оплемењена његовом музиком и баш сам била срећна због тог доживљаја. Данима. Сад нам остаје његова музика коју ће, надам се, понекад неко изводити, а ми ћемо памтити његов ведар, добар и безазлен лик“.

443 Дарко Танасковић (4.01.1948, Загреб), исламолог, филолог оријенталиста (дипломирао 1970), универзитетски професор, дипломата. Докторирао 1979; ужа специјалност му је: арабистика и исламологија. Редовни је професор Филолошког факултета; био управник Катедре за оријенталистику. Објавио преко шест стотина студијских и стручних радова. Најважнија дела су му *Арапска поезија*, (1977), *Арапски језик у савременом Тунису* (1982) докторска дисертација, *Контрастивна анализа српскохрватског и арапског језика* (1982), *У дијалогу с Исламом* (1992). *Ислам и ми*, (2000, три издања), *Неоосманизам – повратак Турске на Балкан: доктрина и спољнополитичка пракса* (2010; 2011). Члан Европске академије наука и умјетности у Салзбургу од 1995, Удружења књижевника Србије и српског ПЕН-клуба. Био је амбасадор Савезне Републике Југославије у Републици Турској од 1995. до 1999, амбасадор СРЈ у Азербејџану од 1998. до 1999, амбасадор СРЈ у Ватикану и при Малтешком витешком реду од 2002. до 2008. године, а од 2014. је амбасадора Србије при Унеску.

Борић Брешковић. Поменимо овде још и Ковиљку Кртолицу, која је докторирала на хемији и радила на Институту за мултидисциплинарне студије, а касније у Винчи. Потом Саву Накићеновића, у то време веома заинтересованог за нумизматику, те Зеницу Распор, професора на Катедри за италијански и шпански језик.

За разлику од разних секција у другим гимназијама, где су врло ретко читани преводи са неког од светских језика, у београдској Класичној су се бавили и преводима римских и грчких песника и прозних писаца.

– То смо доста успешно радили, у оквиру редовне наставе, углавном од трећег разреда па надаље, испрва са латинског, а касније и старогрчког... Хомерову *Илијад*у, Ксенофонта, *О Галском рату* Гаја Јулија Цезара и сличне текстове – узвраћа Милан, не желећи никога посебно да издвоји и да у том погледу нијансира, јер су то углавном били све одликаши.

После ових присећања на рад литерарне секције, Димитријевић прелази на допунска казивања о *Песничкој школи* Миодрага Павловића,⁴⁴⁴ коју је похађао на завршним годинама студија.

– Када сам одлучио да похађам у то време готово јединствену *школу*, у њен рад су се укључила и два моја друга.

Овом приликом смо затражили од Милана имена тих колега.

– То су Јован Ковачевић, који је студирао метеорологију, а сада живи у Канади и Слободан Зубер, полазник једне више школе, касније је радио у некој банци...

– Редовно сам одлазио на састанке и са великим интересовањем пратио све што се догађа у тој необичној *школи*. Са одушевљењем сам слушао песника и есејисту Миодрага Павловића и његову зналачку и суптилну анализу наших прочитаних младалачких текстова – наглашава Милан.

У наставку приказује Павловићев готово у свему истанчан и веома пажљив приступ неискусним младим списатељима који су тражили себе, свој пут и сопствени поетски израз. Одмерено, бирајући праве речи које упућују ка циљу, саветовао је почетнике:

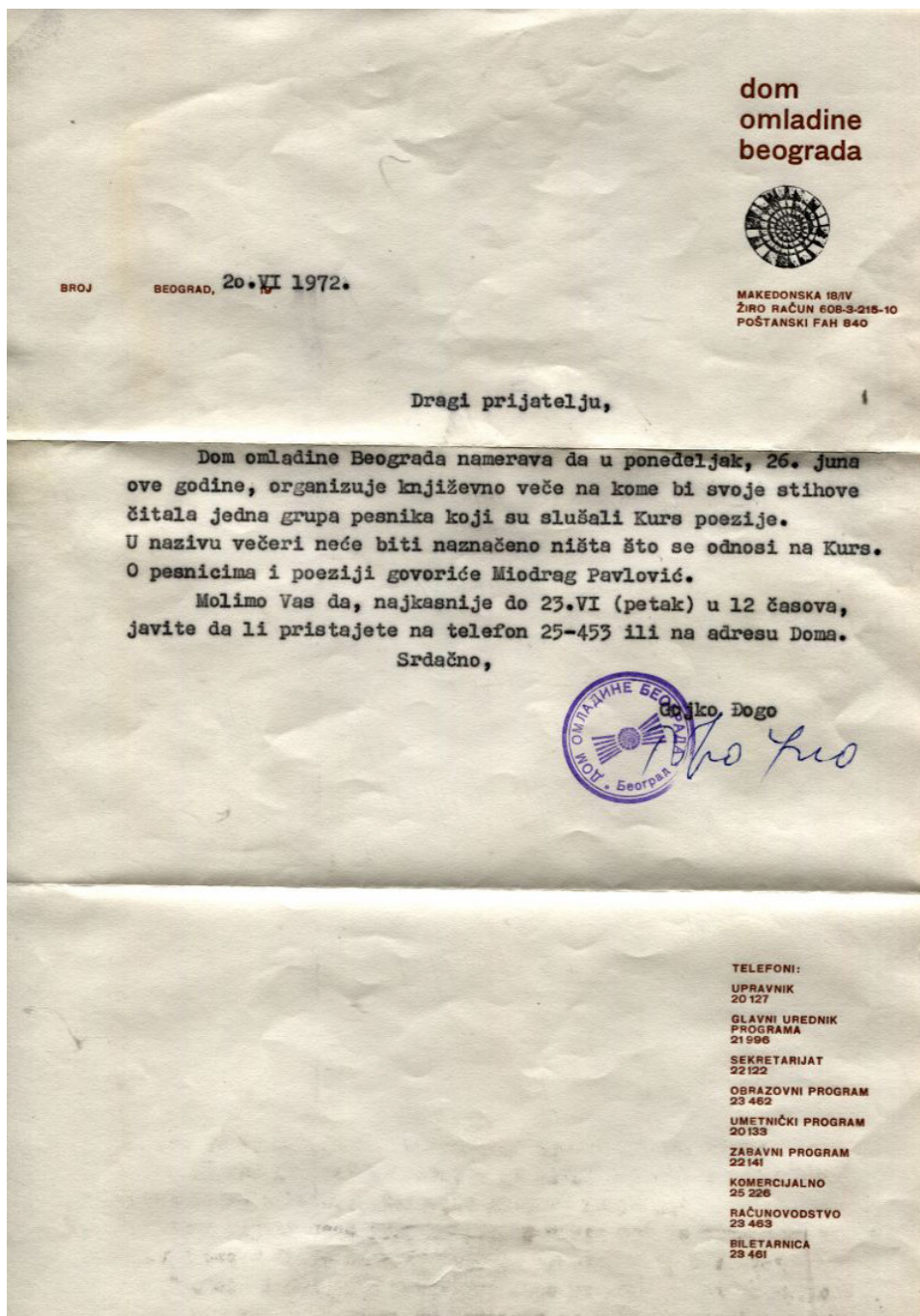
– Полазећи од свог богатог песничког искуства, Павловић нас је својим продубљеним размишљањима увек храбрио и стимулисао на даљи рад. А уз то, од нас је тражио да гласно размишљамо анализирајући песме других учесника, са указивањем на њихове добре и лоше карактеристике...

– Како се Павловић односио према критици и критичарима? И како је оцењивао и вредновао ваша остварења? – занимало нас је детаљније.

– Он никада није критиковао оштро и нападно, да човека обесхрабри. Напротив, увек је при оцењивању био пажљив и тактичан, па је замерке саопштавао заједно са истицањем оног што је позитивно, апострофирајући похвале. То је на мене, као и на већину полазника ове *школе* деловало врло подстицајно – истиче Милан указујући на благонаклону природу критичке речи према младима и наставља да говори о Павловићевим методама, приступима и мерилима овог песника и субјективног антологичара, и не слутећи да ће се неколико

444 Исто, стр. 229-234.

деценија касније и сам огледати у неколико лирских избора и два целовитија антологијска захвата.



*Позив учесницима Песничке школе за учеиће на књижевној вечери,
са потписом Гојка Ђога*

Вредно је помена да је Павловић на отворене састанке своје Песничке школе доводио и друге познате лиричаре и ангажоване песнике и писце. То је био један од његових начина да унесе више живости и динамике у рад саме *школе* и прилика да њене полазнике упозна и са другачијим и различитим књижевно-уметничким концепцијама и визијама.

– Сећам се да је, на пример, у једној прилици са њима дошао Гојко Ђого, други пут Раша Ливада... И они су нам заједно са Павловићем говорили о свом стваралачком искуству, погледима на књижевност и песничку поетику, те о односима друштвене стварности и уметности – додаје Димитријевић, који на то надовезује казивање о својим озбиљним и блокирајућим сумњама и неверицама у гимназијским данима.

– Морам да признам да се у гимназијском периоду нисам усуђивао да објављујем оно што сам тада писао. Сумњао сам у вредност и ваљаност свега тога, и дубоко сам се у себи колебао, иако сам знао да ми та неодлучност штети – исповедно саопшти.

– Самосумњичавости су тада код тебе, изгледа, биле знак будности, позорности, која кадгод може да штети? – приметих узгред.

– Упоређујући своја поетска остварења са стиховима других, већ афирмисаних писаца, полако сам почео да стичем извесну сигурност и самопоуздање – настави Милан са преиспитивањем. – Све сам више увиђао да моје мало не-сигурно писање није сасвим безвредно, и да у њему затрепери, заталаса се, и понешто лирски занимљиво – изложи лаганим тоном, бирајући изразе.

– Наиме, пре тога, ја сам своје стваралаштво у овој области понајчешће компаративно сагледавао и поредио са песмама у одабраним антологијама, па су ми се оне, по својим високим квалитетима, у много чему чиниле недостижне, што је деловало унеколико и обесхрабрујуће – придодаше Милан са већим поуздањем.

– Које су ти антологије и песнички зборници онда били најчешће при руци – питам га знајући да је располагао великом и одабраном очевом библиотеком.

– У татиној библиотеци, која је већим делом била смештена на полицама у Бапкиној соби, налазили су се домаћи и светски класици. Поред песама Јована Дучића, Ракића, ту је била и добро позната антологија Богдана Поповића, коју је, поред Пушкина, Љермонтова и других, повремено проучавала и Бапка...

При крају уводног текста *Књижевни почеци и учешће на првим књижевним вечерима*, којим започиње средишњи одељак књиге о Милану С. Димитријевићу *У знаку певања о космосу*,⁴⁴⁵ истичемо да су то само неке углавном фрагментарне назнаке о младалачким књижевно-поетским интересовањима и списатељским почецима који захтевају и готово неизбежно траже шире, знатно обухватније и целовитије „разматрање у некој другој прилици“.⁴⁴⁶ Зато ће се овде додиривати, узајамно повезивати и преплитати неке појединости, имена, називи тих песама и сл. са већ раније помињаним, наравно из нешто другачијег угла виђења и перспективе.

445 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 229-238.

446 Исто, стр. 238.

Сада за већ истицану прву објављену песму *Улица*⁴⁴⁷ придодајемо песников исказ о тадашњем осећању и охрабрењу:

– Био сам веома поносан када је у листу/подлистку *Траг*, у Панчеву, изашао избор из лирског стваралаштва полазника Павловићеве Песничке школе. Ту се, на личну радост и одушевљење, нашла и моја прва објављена песма *Улица*, што ме је веома охрабрило и некако оснажило дајући ми вољу и нове, важније разлоге да пошаљем своје стихове и другим листовима, књижевним часописима и штампаним медијима, које сам доста будно пратио. То је за мене, у датом тренутку, била једна посебна врста провере и вредновања свега што сам дотле створио и подстрек за нове још смелије књижевне захвате и подухвате – казује безмало у једном даху и замаху, са озарењем на лицу.

Понос и охрабрење потекли из нутрине Милановог песничког бића, ободрили су и његово лично самопоштовање и учинили га смелијим и одважнијим у сваком погледу.

– Песме сам увек слао поштом где ме не познају. Анонимност ми је донекле годила, јер нисам довољно веровао у вредност својих песничких творевина – појасни Милан вид комуникације са редакцијама и додаде: – Тих година ми је објављено више песама у виђенијим часописима за младе и неким локалним листовима, као и у антологијском избору лесковачких песника⁴⁴⁸ – допуни своје казивање.

Извесно осећање самосумњичавости и неверице у оно што пише, упућивало га је на сусрете и разговоре са већ познатим писцима у чији суд и оцене може да се поузда.

– Имао сам потребу да о својим стиховима чујем критичко мишљење других, са изграђеним поетским ставовима и гледиштима, чија су имена значила нешто више у књижевности, есејистици и публицистици. Поред Душана Вукајловића, кога сам ти већ помињао,⁴⁴⁹ песме сам показивао Јовици Аћину, кога сам посебно уважавао и Божи Вукадиновићу. Посебно ме је ободрио Вукадиновић, који ме је саветовао и пробам да своје песме на неки начин систематизујем и уобличим у одговарајуће цикличне целине, водећи при том рачуна о њиховом садржају, грађи и тематици, основним мислима и битним идејним водилима...

– Имао си доброг и искусног саветника, znalца и поетичара са јасним представама о компоновању циклуса, праћењем основне осећајне и мисаоне нити појединих песама – упадам му у реч, док је правио паузу да узме дах.

– Јесте, заговарао је ваљану композицију циклуса који би мотивско-тематски обједињавали сличне целине рефлексивних, описних, космичко-симболичких и других песама. Осим повезивања песама у одговарајуће целине, указао ми је и на њихов редослед... Био је стрпљив и спреман да све прочита и да ми каже поменуте и друге савете и препоруке – закључује наш астро-песник.

У даљем току разговора, Милан се укратко осврће и на две-три доминантне идеје и тематске преокупације које су га чешће обустављале.

447 Исто, стр. 230.

448 Исто, стр. 234-236.

449 Исто, стр. 236.

– Једна тема је *острво* као копно, земља опточена и са свих страна окружена водом. Острво је, признаћеш, само по себи богато вишезначном па и амбивалентном симболиком – обраћа ми се непосредније песник Димитријевић.

– И ти си га у извесном смислу издвојио, пишући о космичким аспектима у мојој поезији, истичући усамљеност, издвојеност, сету...⁴⁵⁰ Али, острво је за мене и нешто друго, оно је вазда у мени будило асоцијацију на неко културно средиште окружено варварством сваке врсте.

– Мислиш на острво као безбедно место и језгриште окружено морем хаоса – набацујем своју лирску представу, која се ослања углавном на традиционалну симболику.

– И то! – прихвата Милан. – Међутим, *острво* може да буде и једна врста ауторитета, издвојеног, усамљеног, окруженог морем просечних људи који све вуку ка дну, у понор тривијалности...

Док Милан то говори, присећам се једне снажне поетске слике острва Ранка Маринковића, који помиње марљивост *доживотног заточеника на острву*, и стиха Густава Крклеца: *Мој оток у сну – острво на јави*, који сам тумачио студентима.

– А тај се врли ауторитет, уман човек, уздиже и стрши, изнад мора јалових просечњаковића – продужава песник Димитријевић да метафорично дочарава свој доживљај острва...

Узгред помињем зачарана рајска острва блажених и легендарно *келтско* острво – показујући му деформитет на шаци леве руке, који се сматра *келтском* болешћу што се именује *дипитрен*.

А онда прелази на другу поетску појаву и представу која лирски плени и обухвата његову стваралачку пажњу и интересовање:

– Обузима ме својеврсна поезија путовања,⁴⁵¹ непрестане динамике и кретања, бити негде другде, видети и доживети нешто ново, несвакидашње... Путујући светом, човек сазна и научи све и свашта; сусретне се са разноликим чудесима, као и са малим, обичним и незнатим стварима које открива, разазнаје у неком новом и другачијем светлу...

– Максим Горки, кога си радо читао, једном приликом је у прилог овоме рекао, да парафразирам: Боље је и померити се и смрзавати – путујућу, неголи сагњити, укипити се седећи на једном месту – присећам се током нашег разговора.

– Путујући, човек понекад тегља, помучи се, замори, нарочито на дугачким путешествијима, али је и то боље него зачамати... Ходољубце покрећу на пут и неки унутрашњи стваралачки немири. Кретање, путовање је један од начина да се они реализују кроз извесну катарзу и непрестано пустоловно кретање напред,⁴⁵² ка невиђеном и новом.

450 Исто, стр. 238.

451 Исто, стр. 295.

Н. Цветковић, *Путописно-репортерски записи Сергија Димитријевића*, у књизи С. Димитријевића, *Писма из Холандије*, Лесковац, 2007, стр. 191-192.

452 Велепутник Растко Петровић је дословце писао како је живот пун авантура: „али

– Заблудник путујући лута, смуца се и потуца, а мудар и искусан путује паметно и добро организовано, зар не? – ототалих набадајући речи, уз присећања на наше заједничко путовање по нордијским земљама, које је Милан испланирао до у најситније појединости.

– Путујући светом, често сам осећао истинску потребу да забележим по неки стих о ономе што ме је испунило одушевљењем. Доживљаји су били врло снажни и упечатљиви, али ми је време, у функцији путовања, било тако испланирано, да у журби нисам стизао, нити могао да се опустим – пусти глас Милан.

– У вези са овим што кажеш, Марко Ристић, о чијој си књизи *Nox microcosmica* намеравао да пишеш, на једном месту је забележио да је путовање кроз земље, уметничка дела и прошлост, само *претекст за једно уметничко стварање* – споменух само да га подсетим на оно што је већ знао.

Али он пређе преко овога што сам овлашно наговестио, имајући у виду неколико својих певанија, насталих на путовањима,⁴⁵³ и настави своју мисао:

– Но, зато сам се остварио у научном раду који захтева целог човека, без остатка. А наука, као што и сам знаш, тражи пуно прегнантне животне енергије... Пuteви науке не иду глатко, по свиластој трави, прошараној цвећем, већ преко различитих, често трновитих препрека и врлетности. Зато потпуно схватам и разумем суштину речи Леополда Седата Сенгора, који је изјавио да је политика у њему убила песника – илуструје и поткрепљује он своје гледиште и став да нема успеха и резултата у научним делатностима без самопрегора и пожртвованости.

– Трећа, за мене мало мање значајна тема, јесте чиста природа. Лепота разастртог неба и земљин шар сустичу се у човековом доживљају, уме ли да их посматра на прави начин... У природи донекле влада одређена хармонија, нарочито у васионским просторима, али људи нису увек спремни, или нису у стању да то виде – размишља Милан гласно, некако више за себе, у настојању да се што потпуније одреди према овој тематици, изразитије присутној у његовом најранијем, детињском певању.

– На својим новијим путовањима видео сам чаровите пределе и најчудесније боје небеса, чија лепота разгаљује, чак и потреса душу. Та моћна и дивна природа учини се изнова пуна тајни у које би песници да проникну, изгледа као да скрива неку узбудљиву драматику која делује на стање духа и расположење – песник и друмовник продужава да разлаже своје виђење природе.

– Природа, сама по себи, нити је лепа нити ружна – укључујем се, већ лепоту неба и земље *ствара наше око* – вели наш међуратни писац, Марко Цар, кога сам интензивније читао у време док сам се бавио Црњансковим *суматра-измом*.

колико су ове ретке и раздвојене ако се не мичемо из једне куће и једне вароши, а колико су убрзане, изненадне, нагле, ако се човек само помери са свога места и упусти се у оно што се зове Путовање“. – Ову последњу реч Растко пише са великим почетним словом, као велики оданик путовања.

453 Поема *Атина*, „Наше стварање“, 1964.

– Природа „помете“ све догађаје, који, гледано са космичког аспекта, само кратко трају у њеном декору – надовезује Милан своја поетичка запажања, па додаје – Или се, пак, ти догађаји огледају у њој као у чистом и бистром воденом огледалу.

– То о чему сада говориш, подсећа ме на онај Рикертов сликовит исказ о капљици јутарње росе, на рубу травнице, која *није толико ситна да се велико сунце не би у њој огледало* – правим помало лирско надовезивање на Миланову причу, а он наставља:

– Када помињем краткотрајност догађаја, мислим у исто време на сталне промене и непрестана дешавања у васионској природи. Ма колико јој истраживачи куцали на врата, она се једва чујно одазива само најупорнијим научницима, аналитичарима... Тесла је истицао како нема готово ничег што би било драгоценije проучавати од тешко сазнатљиве природе.

На ове речи, узвраћам помињањем недоумица у вези са нешто особенијом филозофијом догађаја, о којој се у новије време повећано расправља:

– Отворено је питање може ли се о догађајима размишљати као о поједино-стима које се дају дескриптивно изразити, или су више налик чињеницама, на којима ти стално инсистираш.

Док је Миодраг Павловић, за своју *Антологију српског песништва* (1964), аналитички истраживао свеукупну српску песничку баштину, ради њене целовитије ревалоризације, М. С. Димитријевић је, како истиче у другом делу *Уместо предговора*: претраживао домаћу и страну литературу, трагајући за песмама са космичком тематиком; и онда је „почела да сазрева одлука, која се остварује објављивањем ове антологије“.⁴⁵⁴ Он није имао амбицију да при том врши свеукупну ревизију и преиспитивање певања о васиони, већ да понуди један могући избор са тим мотивским преокупацијама.

Но, ту је Димитријевић учинио извештај извором са укључивањем неколико неоавангардних сигналистичких визуелних песама Мирољуба Тодоровића и других (*Луномер*, на пример, као и космички мејл-арт *Васионски хијероглифи*),⁴⁵⁵ као и визуелне песме Слободана Павићевића, Владимира М. Димитријевића, Звонимира Костића Паланског, Зорана Данића и осталих, што укратко и помиње у предговору.⁴⁵⁶

На крају предговора, М. С. Димитријевић укратко пише о природи и карактеристикама свог избора и начина одабирања, указујући да је то „један од

454 Уместо да се бави разрадом критеријума за свој избор, Димитријевић указује на кратак историјат публикација специјализованих Малих антологија: „Почетком 1996. објављујем избор од десет песама о Сунцу под насловом *Песничке визије Сунца*, затим девет песама о кометама *Песници и комете – Мала антологија*, као и дванаест космичких песама под насловом *Космогонија, Космологија, Универзум*“. Током 1999. објављен је избор од десет песама о Сунцу и Месецу *Поетске визије Сунца и Месеца* (Мала антологија)... – М. С. Димитријевић *Звездана светковина* (Уместо предговора), у књизи *Космички цвет – Антологија песама о Космосу*, Просвета, Београд, 2003, стр. 9.

455 Мејл-арт је врста сигналистичке невербалне поезије у смислу уметничке комуникације на даљину, „уз помоћ симболичко-естетских знакова, језичких елемената, фрагмената ликовног саопштавања и вишесмислених ликовних порука...“ – Миливоје Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд, 2002, стр. 345.

456 М. С. Димитријевић, *Космички цвет – Антологија песама о Космосу*, стр. 9.

могућих приступа богатом, разноликом и несводљивом песништву на космичке теме“. За разлику од предговора Миодрага Павловића, у коме су изложени основни критички ставови, мерила и критеријуми, заједно са аксиолошким системом,⁴⁵⁷ Димитријевић у први план истиче *лично виђење* и субјективни *доживљај*, што је, такође, легитимно право антологичара, поготову ако није уже стручни истраживач у области литературе. А аутор *антологије* је само делимично залазио у структуралне основе песничких остварења, ређе у стил и језик, усмеравајући главну пажњу на космичке мотиве. При том није водио рачуна о књижевним покретима и токовима⁴⁵⁸ којима припадају поједини песници, тек са местимичним залажењем у уметничко-естетске аналитичке захвате. Димитријевић у завршном пасусу предговора указује на бирање, издвајање из великог броја општељудски надахнутих песама о васиони оне што му се понајвише свиђају. „Бирао сам оне [стихове] који у мени поетски најдубље одзвањају, у уверењу да ће многи од ових стихова – на трагу старе идеје о универзалној кореспонденцији уметничких вредности, отеловљеној у сагласју облика, простора, светлости, звукова и хармоније – одјекнути и у другима.“⁴⁵⁹ Антологичар је, судећи према овим речима, бирао песме дајући *одушка* тежњи да за савременог читаоца издваја и неке занемарене, заборављене, потиснуте лирске вредности, актуелизујући их у новом времену и контексту. Димитријевићево сликовито метафорично помињање *најдубљег поетског одзвањања* у знаку је одавања звонких поетских звукова, и дубоких утисака у бићу читалачке публике. Стиче се утисак да је при том донекле водио рачуна о тексту и интертекстуалности, идући у сусрет модернијем схватању поезије. Али ту не измиче далеко од романтичарске и неоромантичарске традиције, која је изразитије присутна у нашем песништву, а блиска је његовом сензибилитету.

Као што је познато, Миодраг Павловић је преводио значајне европске песнике и састављао антологије; поменимо *Антологију савремене енглеске поезије*, коју је уобличио заједно са Светозаром Бркићем (1956). И Милан С. Димитријевић се од средине седамдесетих година XX века бави преводилачким радом...

Судећи према једној мемоарској белешци, М. С. Димитријевић је ушао у круг и разнородно друштво савремених бугарских песника, захваљујући пре свега колеги и пријатељу Милчи Кирилову Цветкову, негде крајем јула 2008. године. Поменути научник, и сам астро-песник, својски се заузео да се у једном од квартова Софије, у дивном, лирском амбијенту парка – *Редут*, организује сусрет афирмисаног литерарног клуба *С Геом на Редуту* (СГНР). На скупу су, како даље пише Милан, „били присутни песници разних оријентација и опредељења, уједињени у креативном хтењу да књижевно-уметничком речју

457 Миодраг Павловић бира и издваја оне песме које „или носе мисао или својим садржајем непосредно воде у знање“.

458 Н. Цветковић, *О међуратним књижевним покретима и токовима* (поводом имене књиге Слободана Ж. Марковића), *Наше стварање*, 1975, XXII, 1-3, стр. 65-91. У књизи *Нови и стари поводи (Књижевно-поетичне студије IV)*, Учитељски факултет у Јагодини, Студио „СЦ“, Јагодина, 1997, стр. (181)-245.

459 М. С. Димитријевић, *Космички цвет – Антологија песама о космосу*, стр. 10.

дочарају своје развигорене лирске визије“.⁴⁶⁰ Тада је Димитријевић снажније проосетио да њихове стихове преведе-препева на српски, бирајући оне који су повише надахнути космичким мотивима, што је публикувао у неколико зборника са научно-стручних скупова *Развој астрономије код Срба*, у одељку *Космичко -инспирација поезије*.

Астро песници, глумовници
и знаменити наумници
са захвалом
Никола Цветковић
за пријатељство око
пријатељства за одјављивање
бага и савременог
песника
Срећно, Н. Цветковић
10. јуна 1969.
Београд.

**СВАДБЕНО
ЗАВЕНЧАЊЕ**

Фондација Николе Цветковића
Београд, 2019

460 При крају те мемоарске белешке истиче: „да се учесници овог поетско-уметничког друштва делотворно окупљају око сајта *Хулите*. Овако креативно здружени под геслом *нека цветају сви цветови* представљају самосвојну организовану песничку дружину, која негује истанчану поетску реч“. – М. С. Димитријевић, *Пред звезданим вратима поезије*, у књизи: *Пред звезданим вратима (Савремена бугарска поезија)*, стр. 8.